

Розділ 2

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

УДК 321.01

І. П. ПЕЧЕРАНСЬКИЙ

КОНСЕРВАТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ І. ЛИСЯКА-РУДНИЦЬКОГО

Представлена реконструкція консервативних тенденцій та ідей в контексті історико-політичної спадщини І. Лисяка-Рудницького (1919-1984). Встановлено, що працюючи над власним проектом політичної історії України, він, ідейно еволюціонувавши від монархізму до раціоналістичного (ліберального) консерватизму, звертався до аналізу низки вагомих питань, які стосуються історичних і теоретичних засад українського консерватизму: традиціоналізму, «історичних» та «неісторичних» націй, «живого синтезу» греко-візантійського та західного елементів в українській духовності, опертя на українські державницькі традиції, відкритість ідеології консерватизму до вимог часу і т.п. Проаналізована його діяльність як одного з перших істориків українського консерватизму й дослідника політичних поглядів В. Липинського.

Ключові слова: політична історія України, ліберальний консерватизм, синтетизм та правий плюралізм, «історична» та «неісторична» нації, політична еліта, культурна інтелігенція.

Печеранский И. П. Консервативные тенденции в историко-политической концепции И. Лысяка-Рудницкого

Представлена реконструкція консервативних тенденцій та ідей в контексте історико-політичного насліддя І. Лисяка-Рудницького (1919-1984).

© ПЕЧЕРАНСЬКИЙ Ігор Петрович – доктор філософських наук, доцент кафедри філософії Київського національного університету культури і мистецтв

Установлено, що працюючи над власним проектом політичної історії України, він, ідейно еволюціонувавши від монархізму до раціоналістического (ліберального) консерватизму, звертався до аналізу ряду важливих питань, пов'язаних з історичними та теоретичними основами українського консерватизму: традиціоналізму, «історических» та «неісторических» націй, «живого синтезу» греко-візантійського та західного елементів в українській духовності, опори на українські державні традиції, відкритість ідеології консерватизму до вимог часу та ін. Проаналізовано його діяльність як одного з перших істориків українського консерватизму та досліджувача політичних поглядів В. Липинського.

Ключевые слова: політична історія України, ліберальний консерватизм, синтетизм та правий плюралізм, «історическа» та «неісторическа» нація, політична еліта, культурна інтелігенція.

Pecheranskyi Igor. Conservative tendencies in historical-political concept by I.Lysiak-Rudnytskoho

The goal of the article is the reconstruction of the conservative tendencies in the works by Ivan Lysiak-Rudnytskoho. Specified and implemented this objective in the following areas: first, separation and conceptualization of key theoretical aspects of conservatism in the context of scientific heritage, secondly, focusing on the figure of Ivan Lysiak-Rudnytsky as one of the first historians and researchers of Ukrainian conservatism, and thirdly, determine its place in the history of Ukrainian conservatism, and it proved the importance of ideas for the modern generation of researchers in this direction of political thought.

Key words: Ivan Lysiak-Rudnytsky, political history of Ukraine, liberal conservatism, synthesize and right pluralism, «historical» and «non-historical» nation, political elite, cultural intelligentsia.

XXI століття переконливо продемонструвало зростаючий потік нових і небезпечних викликів, які вимагають від України адекватного та своєчасного реагування. Достойно зустріти та впоратися з цими викликами країні сьогодні могла б допомогти органічна та державотворча, а не формальна та зовні нав'язана, ідеологія, що консолідує навколо основних ідей та цінностей все українське суспільство, гуртує й зміцнює його, уможлиблює сталий розвиток України у зв'язку зі збереженням культурної та цивілізаційної самобутності, її міжнародне визнання у поєднанні з національним успіхом та добробутом громадян. Фіаско лібералізму «по-українськи», що в радянських бюрократичних реаліях, які сьогодні в країні ніхто ще не подолав, помітно на прикладі буйного розквіту клептократичного та олігархічно-авторитарного режиму, підштовхує до думки про інший вектор

ідеологічного супроводу України на сучасному етапі її становлення. Ця ідеологічна альтернатива полягає у «перезавантаженні» політичного образу України на консервативних засадах, які, у свою чергу, теж повинні бути актуалізовані та переосмислені у контексті нових реалій та викликів.

Але перш ніж вести мову про своєчасність і сучасність українського консерватизму, необхідно зрозуміти та врахувати важливість ретроспективного аналізу вже накопиченого ідейно-теоретичного та практичного досвіду у цьому напрямку, особливо, коли його осмислення супроводжується історіософськими та порівняльними рефлексіями, які включають цікаві висновки і прогностичний потенціал.

Подібні аналіз та рефлексії містяться у творчості відомого публіциста та політолога, історіософа та історика української суспільно-політичної думки, професора Альбертського університету Івана Павловича Лисяка-Рудницького (1919-1984). Зазнавши впливу німецького ідеалізму та історизму XVIII-XX ст., особливо гегелівської філософії, теорій М. Вебера, Г. Юнга, Е. Ренана, Г. Ферреро та ін., а що стосується українського контексту, то слід згадати про впливи В. Липинського, М. Грушевського, С. Томашівського, М. Драгоманова, вчений прагнув створити *власний проект політичної історії України* у тісному зв'язку з проблемами націогенези та націотворення, синтезуючи філософсько-історичні та політологічні ідеї європейських та українських дослідників. Чималу роль при цьому, продовжуючи тему впливів, дійсно відіграла гегелівська діалектика з її синтетизмом та раціоналізмом, про що, до речі, у передмові до двохтомнику історичних есе вченого писав його рідний брат: «він був переконаний, що “історичний процес має власну логіку, яка перевершує плани і бажання акторів”, визнавав, що “свобода можлива лише в межах державного порядку”, прирівнював історизм до самоусвідомлення, довів неминучість конфліктів у людських взаєминах»¹.

Стосовно консервативних мотивів у творчості І. Лисяка-Рудницького, то їх теж слід інтерпретувати у контексті філософсько-синтетичного світогляду вченого, який вмещував у собі як консервативні, так і ліберальні елементи, у чому той сам зізнався в одному зі своїх листів до Є. Пизюра: «Я почуваю ідеологічну близькість до класичного лібералізму, в європейському значенні слова, який, зрештою, має в собі сильну дозу консерватизму»². Якщо згадувати типологію Р. Шуттін-

гера, то спосіб мислення, а звідси й ідеологічної симпатії українського вченого більше схиляються до *раціоналістичного консерватизму*³.

Станом на сьогодні спадщина вченого постає об'єктом вивчення у трьох аспектах: історичному (О. Пріцак, Я. Грицак, І. Хміль, С. Кульчицький, Д. Кушнір, А. Іванко), філософському (С. Бондар, Ю. Ковтун) та політологічному (В. Потульницький, В. Лісовий, І. Онищенко, Г. Касьянов, О. Салтовський).

Навряд чи про І. Лисяка-Рудницького можна говорити як про видатного представника та теоретика українського консерватизму, але це не значить, що у його творчості ми не зустрінемо ідей та ідеологем консервативного характеру. Справа у тім, що вони розкидані в межах історико-політичного простору думки, що його продукує вчений. Фрагменти та цілі блоки консервативної теорії та ідеології вплетені в історичні екскурси, які лише підсилюють та обґрунтовують підхід до осмислення українського консерватизму як політико-ідеологічного феномену, яким його бачив І. Лисяк-Рудницький.

У роботі «Правопорядок і революція» (1948) вчений, розмірковуючи над роботою «Влада: Про невидимих опікунчих духів держави» (1942) італійського історика та публіциста ліберального спрямування Ґ. Ферреро, робить цікаві та важливі висновки: криза політичної культури та «державно-політичного життя націй Окциденту» тісно пов'язана з кризою легітимації (узасадничення влади в правовій свідомості); дихотомія між існуючими у ХХ столітті видами легітимізму, – династично-монархічним і демократичним, – та влади «революційного» типу; криза європейського правопорядку полягає у тому, що «падіння монархії та старого династичного правопорядку приходить у час, коли демократія фактично не готова, щоб цілковито виповнити опорожене місце; перемагає режим революційної диктатури, ця радикальна антитеза всякого правопорядку»⁴.

Називаючи проблему влади українською «Ахіллесовою п'ятою» та проклятим «каменем спотикання», об який не одноразово розбивалися потуги здобути незалежну державність, І. Лисяк-Рудницький переконаний, що основна проблема українців ще з часів Київської Русі полягала у неможливості створити авторитетний державно-національний та консолідуючий центр, наприклад, той таки монархічний легітимізм, що виступав би гарантом питомого правопорядку та імунітетом щодо визнання зверхності чужих династій – Гадиміновичів-Ягайлонів та Романових. Що вже говорити про визвольні змагання

1917-1921 років, під час яких Україні так і не вдалося у питанні влади перейти від революційної до легітимної фази, яка б вирізнялася наявністю авторитету, стабільності та опертям на правову свідомість. Тому звідси й висновки автора *про необхідність об'єднання та координування зусиль під одним національно-державним проводом, який би ґрунтувався на міцних правових підвалинах; про те, що джерелом легітимізму має бути демократія класичного ліберального зразку, побудована на пошані до індивідуальності, свободи думки та прав меншості; про опертя на українські державницькі традиції, що повинні лежати в основі подальшого поступу*⁵.

Вже на прикладі цих думок помічаємо настільки «болючою» для нього була тема українського монархізму, позаяк більшість львівських інтелектуалів періоду студентства вченого захоплювалася ідеологією гетьманського руху, як і І. Лисяк-Рудницький⁶. Плекаючи власні юнацькі інтелектуально-політичні візії на ґрунті творів В. Липинського, він був упевнений у великому внеску і майбутньому монархічного табору консерватизму, але, вивчивши ґрунтовно події 1917-1920-х рр., вчений розчарувався у політичній діяльності гетьманців, зберігши зв'язки з цим рухом лише до 1940-х років. І це помітно з його статті «Дилема гетьманського табору», яка вийшла в Німеччині у 1948 році, з приводу якої у листі до невідомого адресату, вчений згодом написав наступне: «Це був мій розрахунок з “любов’ю молодості” – гетьманським табором...»⁷.

В есе «Виродження та відродження інтелігенції» (1944) дуже сильно відчуваються впливи В. Липинського на погляди історика, особливо коли йдеться про вирішальну роль української інтелігенції у творенні ідеології, що передбачає не лише історичну відповідальність, але й класовість і соціальну стратифікацію, про відданість цієї інтелігенції духовно-моральним авторитетам нації, її спадку, а звідси творення й збереження нею ідеології, має відбуватися з урахуванням «дідичних біологічних прикмет», що передаються своїм власним порядком, завдяки певному «автоматизмові» (у В. Липинського це «одіичені цінності»). Українська інтелігенція, займаючись цим, не повинна відрікатися від традиційних вартостей, а мусить «наново пробудити в собі зрозуміння для тої істини, що вона є спадкоємцем величезного скарбу духовно-культурних цінностей, що є легентської верстви»⁸.

Як бачимо, елементи консервативного світогляду не були сторонніми І. Лисяку-Рудницькому, не в останню чергу завдячуючи саме захопленню ще зі студентських років гетьманським рухом. Сприймаючи у вищезазначеному есе консерватизм як духовну настанову, *він виступає прихильником культурного консерватизму та традиціоналізму, ратуючи не просто за збереження мови, звичаїв і вірувань українців, але й за відродження окремого класу (інтелігенції), від діяльності якого залежить духовно-культурний поступ, а також реалізація та зміцнення правопорядку в майбутньому.* Тим самим дослідник підкреслює не лише те, що в основі державності має знаходитись національне та культурне середовище як певне підґрунтя останнього, але й, торкаючись проблеми поступу, чітко дає зрозуміти, що підтримує думку про *відкритість ідеології консерватизму щодо вимог і викликів часу.*

У праці «Формування українського народу й нації (методологічні зауваги)» (1951) на прикладі аналізу співвідношення понять «народ» і «нація», вчений показує невідповідність природничих методів і соціально-історичних феноменів. Визначаючи «народ» як одиницю етнічну, а «націю» як політичну, він специфіку першого вбачає у вегетативному характері й народній свідомості: людина у своїх знаннях, звичках і нахилах детермінована безпосереднім своїм оточенням – етнічним колективом, який виступає носієм певних об'єктивних прикмет (походження, мова, побут, своєрідний спільний стиль), що пронизують життя людини, формуючи в ній разом з іншими риси народного характеру. Як бачимо, попри пасивну силу вітальності, народ у І. Лисяка-Рудницького не є суто біологічним фактом, а ще, як він називає, фактом «соціально-культурно-духовного порядку»⁹.

А ось нація, то вже інша справа. Вона – результат суспільного договору та політичної волі: «саме ідея суспільного договору досить влучно передає внутрішню суть існування нації, де точка тяжіння лежить у волі бути товариством, підпорядковуватися запровадженим законам і владі, користуватися правами й виконувати обов'язки»¹⁰. І тут знову отримуємо дуже важливий для теорії консерватизму коментар, а саме, *нація є не самоізольоване утворення, з одного боку, вона укорінена у відправній точці, якою є компактна етнічна група, що проявляє великий рівень живучості та активності, тоді як з іншого – завдяки вказаному волінню вона жваво прагне оформитися (вилитися) в державу.* Лише у такий спосіб вона «знімає», якщо говорити мовою

Г. Гегеля, а сам І. Лисяк-Рудницький використовує термін «компенсує», власну вітальну слабкість у порівнянні з народом.

Далі важливо вказати на ще одну відмінність між народом і нацією, але вже в українському контексті, про що згадує дослідник, яка явно не на користь останньої. Сформулюємо її наступним чином: *на відміну від нації український народ від початків свого формування не втрачав історичної спадковості та «континуїтету», безперервна лінія розвитку якого тягнеться від давнини до наших днів, натомість українська нація, підкреслює історик, двічі вмирала та двічі народжувалася.* Стосовно цих переривів у своїй національній екзистенції він зауважує наступне: «нація, що викристалізувалася в Галицько-Волинському королівстві та Великому князівстві Литовському, загине після Люблінської унії. Вдруге бачимо це явище в нашій історії на переломі XVIII та XIX століть, після ліквідації решток автономних установ козацької України... Цей факт “неісторичності” української нації (в тому умовному розумінні, що його надаємо цьому слову) мусить бути покладений в основу всіх дослідів над проблемою “постання української нації”»¹¹.

У есе «Зауваги до проблеми “історичних” та “неісторичних” націй» (1981) І. Лисяк-Рудницький, по-перше, запозичує даний поділ, посилаючись на Г. Гегеля та Ф. Енгельса стосовно терміну «неісторичні» нації (у них ми зустрічаємо поняття «народи без власної історії»), а також на адміністративну та юридичну практику Габсбурзької імперії, на публіцистику часів революції 1848 р., по-друге, опираючись на підходи Е. Ренана, М. Вебера та теоретиків українського консерватизму, проводить паралель між державною й історичною нацією, по-третє, окрім державницької складовою включає політичний провід, який повинна має очолити колективний суб’єкт політичного воління – еліта, що виступає носієм національної свідомості. «Доходжу висновку, – пише вчений, – що вирішальним фактором в існуванні т.зв. історичних націй було збереження, незважаючи на втрату незалежності, репрезентативної провідної верстви як носія політичної свідомості та “високої” культури... Натомість неісторичні нації втратили (або ніколи не мали) репрезентативний клас і були зведені до безмовної народної маси з невисокою національною свідомістю (чи взагалі без жодної) і культурою переважно народного характеру»¹².

Цей підхід вченого не позбавлений критики. Професор Гарвардського університету Г. Грабович вважав таку типологію суперечливою, оціночною та претензійною, мовляв вона не відповідає нормативним критеріям наукового аналізу. На його думку, нація – «це абстракція, яка не може оцінюватись, про яку можна лише метафорично говорити як про предмет активності, оскільки насправді існують лише індивідууми (еліта), які діють, а не нація у цілому»¹³. А ось вже О. Квасниця вважає її об'єктивною, якщо йдеться про державу як інституцію, але досить вразливою, коли ми говоримо про державу як про ідею, яка «ніколи не втрачала ані своєї присутності, ані своєї історичної спадкоємності і реалізовувалася у національній духовній сфері»¹⁴.

Звісно, що ці зауваження мають право на існування, але з політологічної точки зору, на нашу думку, більш переконливим виглядає І. Лисяк-Рудницький, для якого *майбутня українська нація є історичним і модерним суб'єктом, а не абстракцією, яка завдяки соціокультурному фундаменту, політичній еліті (яку вчений відрізняє від культурної інтелігенції) та державі набуває політичної ваги та самостійності*. Як можна у такому відношенні ставитися до нації як до абстрактної категорії, якщо від неї залежить утвердження України на світовій арені в ролі окремого суб'єкта? У свою чергу, чи не пов'язано це з державно-інституційним позиціонуванням цієї нації? Більш того, вчений не був настільки радикальним як О. Бочковський, який втрату національної еліти порівнював зі «смертю нації»¹⁵.

Питання нації пов'язане, на думку вченого, з вирішення проблеми національного характеру. У праці «Україна між Заходом і Сходом» (1966) І. Лисяк-Рудницький бере за основу розуміння національного характеру не натуралістичний субстрат, а культурно-історичний, на підставі якого тривалий час формувався образ життя, комплекс культурних вартостей та правил поведінки, що виступає предметом осмислення культурного консерватизму. *Український традиціоналізм у своїх витоках передбачає згоду східної, греко-візантійської релігійної та культурної традиції з західною суспільно-політичною структурою, при цьому, «політичний візантинізм», на переконання історика, залишався цілком чужим Київській Русі*. Осмислюючи досвід киево-руської державності (дух свободи та розведення державної та церковної влади, суспільний лад, що його характеризували договірні відносини; пошанування прав і гідності індивідуума, обмеження монархічної влади князя боярською радою та народним вічем, само-

управне життя міських громад, територіальна децентралізація та квазіфедеративний кшталт) він наголошує, що етос і естетичне почуття українського народу закорінені в духовній традиції східного християнства, але оскільки країна рівночасно була за своєю соціальною та політичною структурою частиною європейського світу, саме тому «серед завдань, які були і досі залишаються актуальними для України – це поєднання греко-візантійської та західної культур у “живу синтезу”»¹⁶.

Що стосується безпосередньо консервативних історичних і теоретичних рефлексій, які представлені у творчості дослідника, то серед іншого необхідно згадати найбільш відомі його праці у цьому відношенні: статті «Консерватизм» (1959) та «В'ячеслав Липинський» (1962) до «Енциклопедії українознавства», есе «В'ячеслав Липинський: державний діяч, історик і політичний мислитель» (1961), «Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту» (1976), «Політичні ідеї Липинського з перспективи нашого часу» (1985) та «Напрями української політичної думки» (1987).

Коментуючи статтю «Консерватизм», Ю. Луцький зауважив, що вчений «не тільки дав досконалий перегляд цієї течії в українському політичному житті, але й висловив свої глибинні переконання. На той час, коли консерватизм ще не був у моді, Іван явно стояв на консервативній позиції і намагався оборонити її серед своїх сучасників. Його консерватизм був дуже не типовим для українського “правого крила”, бо був не загумінковим, а опертим на світових джерелах та своїх власних оригінальних думках»¹⁷.

Починаючи з теоретичних зауваг, – виокремлення консерватизму у ролі духовно-традиційної настанови або типу світогляду (широке) та політичної течії (вужьке значення), а також поряд з традиційним виділення синтетичної форми «ліберального консерватизму», що напряму пов'язаний з вищезначеною відкритістю цього типу ідеології, – І. Лисяк-Рудницький поступово переходить до поетапного розгляду становлення українського консерватизму: 1) український консерватизм до першої половини XIX століття; 2) консерватизм на «підросійській» Україні від другої половини XIX століття до 1917 року; 3) консерватизм на «підавстрійській» Україні; 4) український консерватизм після 1917 року¹⁸.

Інший досвід типологізації ми зустрічаємо в есе І. Лисяка-Рудницького «Напрями української політичної думки», в якому вчений

пропонує чотирьох-компонентну структуру української модерної суспільно-політичної думки, виділяючи головні напрями: демократично-народницький, консервативний, комуністичний та інтегрально-націоналістичний. «Перші два, – зауважує він, – неподільно панували до першої світової війни, а два останні виникли після революції. Ці чотири напрями можна класифікувати двома способами: з одного боку, народництво і комунізм як «ліві», а консерватизм та інтегральний націоналізм як «праві»; з другого боку, народництво й консерватизм пов'язує те, що обидві ці течії плюралістичні, тоді як комунізм та інтегральний націоналізм поділяють тоталітарний світогляд»¹⁹. Схематично дослідник зображає це так:

На рахунок консерватизму, то тут можна помітити, що історик особливу роль «першого вияву» новітньої української консервативної

	Лівий	Правий
Плюралізм	Народництво	Консерватизм
Тоталітаризм	Комунізм	Націоналізм

думки відводить «Історії Русів», в якій була сформульована концепція «історичного легітимізму» (згідно Переяславської угоди українська нація добровільно прийняла зверхність російського царя з гарантією повного самоврядування, і незважаючи на численні спроби Росії дискредитувати угоду, це, на думку вченого, не послабило вимоги України відновити її конституційні права, які автор цього анонімного історико-політичного трактату ототожнював з традиційними свободами). Також зустрічаємо згадки про П. Куліша й М. Міхновського, яким, на думку вченого, так і не вдалося запропонувати конструктивної відповіді на претензії народництва. Завдяки діяльності на Галичині греко-католицької церкви та «старих русинів» або русофілів, а на середньо-східній Україні уряду гетьмана П. Скоропадського консерватизм остаточно утвердив себе у спектрі українських політичних течій. Цікавим є спостереження І. Лисяка-Рудницького стосовно галицького консерватизму, про який він писав, що той «був не стільки свідомо обдуманого філософією, скільки способом мислення, що могло сполучатися з демократичними принципами. Його вияви – відданість правовим парламентським методам політичної боротьби, твереза поміркованість та інстинктивна повага до законної влади»²⁰. Ну і, звісно ж, окрема увага постаті В. Липинського та його внеску у розбудову українського кон-

серватизму, на чому ми зосередимо увагу нижче. А тут хотілося б відзначити цікавий висновок вченого, який він наводить відносно цього політичного напрямку: «Отже, можемо констатувати парадоксальний факт, що з чотирьох напрямів української політичної думки саме консерватизм, найслабший і найменше підтримуваний у масах, зробив найбільший інтелектуальний внесок протягом нинішнього (йдеться про ХХ-ге – І.П.) століття»²¹.

В. Липинський в інтерпретації І. Лисяка-Рудницького – окрема сторінка під час становлення його як *історика українського консерватизму*. Звернемо увагу в даній статті лише на ті ключові моменти, які, в представленні вченого, розкривають *мотиви та змістовні компоненти політичного вчення «класика» української консервативної думки*. Серед них: 1) основна ідея В. Липинського полягала у тому, щоб перетягти на український бік шляхетську верству Правобережжя, яка б, приєднавшись до українського національного руху, утворила б еліту; 2) двома основними принципами Української демократичної хліборобської партії, одним із співзасновників якої він є, постають збереження приватної власності на землю та українська державність, де перший принцип суперечив революційній програмі усупільнення землі, завдяки чому його партія була в опозиції по відношенню до лівого режиму та політики Центральної Ради; 3) критика як буржуазної, так і української революційної демократії з правих позицій; 4) центральною проблемою Липинського була українська державність – аналіз причин того, чому недавні змагання до самостійності зазнали невдачі, і пошук шляхів, якими втрачену незалежність можна було відвоювати і зміцнити; 5) критика «моністично-редукціоністських» ідеологій і відстоювання суспільного плюралізму (Україна повинна розвинути диференційовану класову структуру, яка б охопили усі верстви, потрібні для існування зрілої нації та самостійної держави); 6) інтелектуали повинні творити та охороняти культурні цінності та формулювати суспільно-політичні ідеології, якщо ж вони тягнуться до влади, то у такому випадку зраджують своєму покликанню; 7) не потрібно ігнорувати фактор історичної аристократії, який компенсує проблему «плебсу», тобто погляд на характер українського народу як на селянський і пролетарський та виступає сполучною ланкою між «старою» і «новою» Україною; 8) його соціальний плюралізм доповнюється політичним (здійснення опозицією тиск на державний апарат, а ще спроба побороти «смертельну однобічність нації», при цьому

зміцнюючи праве консервативне крило, а також узгодити між собою декілька суперечливих позицій в рамках однієї політичної системи) і релігійним (був переконаний, що цивілізована політика включає в себе християнські етичні принципи, але відкидав спроби прирівнювати національність до конкретного віросповідання, протистояв клерикалізмові та змішанню церковних і державних справ); 9) ідея монархічного ладу у формі спадкового гетьманату для майбутньої української держави; 10) ревна відданість ідеї влади закони та принципу монархічної легітимності. Стосовно останньої історик відмічав ось що: «Великою та невмирущою заслугою Липинського є те, що він був першим українським політичним мислителем, який сформулював проблему легітимності влади... Липинський єдиний (на відміну від націонал- демократів, народників, націоналістів чи комуністів – І.П.) розумів, що, аби не бути деспотичної і тиранічною, влада держави повинна засновуватися на принципі легітимності й ним обмежуватися. Саме тому українська демократія повинна намагатися вчитись у Липинського, водночас пропонуючи інші розв'язання»²².

Звісно не зі всім можна погодитися з В. Липинським, тому, як і багато сучасних дослідників спадку останнього, І. Лисяк-Рудницький теж мав власні критичні зауваження, опираючись на які, він оцінював його підхід під маркером «догматичного монархізму»²³. Але в цілому ставлення історика до політичного мислителя та його творчості не можливо не назвати позитивним, що особливо помітно на прикладі наступної думки: «На мою думку, за останні сто років Україна дала двох великих політичних мислителів – Драгоманова та Липинського. Вони уособлюють два різні полюси української думки – лівий і правий, соціал-демократичний і консервативний. Без повної інтеграції спадщини цих людей – маю на увазі критичну оцінку, а не сліпе сприйняття – поступ української політичної думки неможливий»²⁴.

Таким чином, аналіз історико-політичної спадщини вченого на предмет виявлення в ній консервативних тенденцій, переконує нас у тому, що І. Лисяк-Рудницький, попри відсутність у нього ґрунтовних робіт, які були б присвячені теоретичним проблемам українського консерватизму, все ж таки, є близьким до цієї ідеологічної традиції. Свідченням цьому є наступні висновки: по-перше, в своїй духовно-інтелектуальній еволюції історик пройшов шлях від захоп-

лення гетьмансько-монархічним рухом до «ліберального консерватизму»; по-друге, світоглядно він схилився до «синтетизму», раціоналізму та історизму, що відобразилося теоретично у його спробах поєднати на легітимним правових підвалинах демократію класично-ліберального зразку та традиційний консерватизм, що відображається на його тлумаченні майбутньої української нації як модерно-історичного суб'єкта, який завдяки державі набуває політичної визначеності; по-третє, ідея «живого синтезу» греко-візантійської та західної культур, який лежить в основі духовного потенціалу української державності; по-четверте, виокремлення консерватизму у широкому (світогляд й духовна настанова) та вузькому (політична течія) значеннях, де останній кваліфікується як «правий плюралізм»; по-п'яте, становлення в ролі не лише історика української політичної думки, але й як історика українського консерватизму (еволюція думки, типологія, аналіз внеску персоналій, зокрема В. Липинського, який не втратив своєї актуальності й сьогодні).

1. Лисяк-Рудницький П. Передмова // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т.; пер. з англ. М. Базік, У. Гавриків, Я. Грицакатаін. Київ: Основи, 1994. Т. 1. С. IX-XII. 2. *Грицак Я. І.* Лисяк-Рудницький (Нарис інтелектуальної біографії) // Сучасність. 1994. №11. С. 73-97. 3. *Шуттінгер Р.* Проблема ідентичності консерватизму // Консерватизм: Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Простір, Смолоскип, 2008. С. 89-103. 4. *Лисяк-Рудницький І.* Правопорядок і революція // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т.; пер. зангл. У. Гавриків, Я. Грицака. Київ: Основи, 1994. Т. 2. С. 332-344. 5. Там само. 6. *Грицак Я. І.* Цит. праця. 7. Із листа до невстановленого адресата від 16 березня 1951 р., Женева: Коментарі // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 х т.; пер. з англ. У. Гавриків, Я. Грицака. Київ: Основи, 1994. Т. 2. С. 509-510. 8. *Лисяк-Рудницький І.* Між історією й політикою: статті до історії та критики української суспільно-політичної думки. Мюнхен: Сучасність, 1973. 442 с. 9. *Лисяк-Рудницький І.* Формування українського народу та нації (методологічні зауваги) // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т.; пер. зангл. М. Базік, У. Гавриків, Я. Грицакатаін. Київ: Основи, 1994. Т. 1. С. 11-41. 10. Там само. 11. Там само. 12. *Лисяк-Рудницький І.* Зауваги до проблеми «історичних» та «неісторичних» націй // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т.; пер. зангл. М. Базік, У. Гавриків, Я. Грицака та ін. Київ: Основи, 1994. Т. 1. С. 29-39. 13. *Потульницький В. А.* Теорія української політології: курс лекцій. Київ: Либідь, 1993. 192 с. 14. *Квасниця О. Ю.* Концепція провідної верстви в історичній есеїстиці Івана Лисяка-Рудницького // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер.: Соціальні комунікації. 2012.

№ 1027. Вип. 4. С. 185-191. **15.** *Лисяк-Рудницький І.* Цит. праця. **16.** *Лисяк-Рудницький І.* Україна між Заходом і Сходом // *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. В 2 т.; пер. з англ. М. Базік, У. Гавриків, Я. Грицака А. Дешиці та ін. Київ: Основи, 1994. Т. 1. С. 1-11. **17.** *Луцький Ю.* Спогад про Івана Лисяка-Рудницького // *Сучасність*. – 1984. – Ч. 9 (281). URL: http://shron.chtyvo.org.ua/Suchasnist/1984_N09_281.pdf. **18.** *Лисяк-Рудницький І.* Консерватизм // *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. В 2 т.; пер. з англ. У. Гавриків, Я. Грицака. Київ: Основи, 1994. Т. 2. С. 119-125. **19.** *Лисяк-Рудницький І.* Напрями української політичної думки // *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. В 2 т.; пер. з англ. У. Гавриків, Я. Грицака. Київ: Основи, 1994. Т. 2. С. 63-93. **20.** Там само. **21.** Там само. **22.** *Лисяк-Рудницький І.* Політичні ідеї Липинського з перспективи нашого часу // *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. В 2 т.; пер. з англ. У. Гавриків, Я. Грицака. Київ: Основи, 1994. Т. 2. С. 159-172. **23.** Там само. **24.** *Лисяк-Рудницький І.* В'ячеслав Липинський: державний діяч, історик та політичний мислитель // *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. В 2 т.; пер. з англ. У. Гавриків, Я. Грицака. Київ: Основи, 1994. Т. 2. С. 149-158.

***Pecheranskyi Igor.* Conservative tendencies in historical-political concept by I. Lysiak-Rudnytskoho**

The goal of the article is the reconstruction of the conservative tendencies in the works by Ivan Lysiak-Rudnytskoho. Specified and implemented this objective in the following areas: first, separation and conceptualization of key theoretical aspects of conservatism in the context of scientific heritage, secondly, focusing on the figure of Ivan Lysiak-Rudnytsky as one of the first historians and researchers of Ukrainian conservatism, and thirdly, determine its place in the history of Ukrainian conservatism, and it proved the importance of ideas for the modern generation of researchers in this direction of political thought.

The analysis of the historical-political scientist's heritage is to identify it conservative tendencies convinces us, that Ivan Lysiak-Rudnytsky because of absence any grounds works which would be dedicated to the theoretical Ukrainian problems in any case are too close to this ideological tradition. Evidence of this is the following conclusions: firstly, in its spiritual and intellectual evolution historian has gone from admiration hetman monarchist movement to «liberal conservatism»; secondly, it ideologically inclined to «synthetizm» rationalism and historicism that was reflected in his theory attempts to reconcile legitimate legal foundations of democracy classically liberal and sample traditional conservatism displayed on its interpretation of the future Ukrainiannation as a modernist and historical subject, which is due state acquires political certainty; thirdly, Thirdly, the idea of «living synthesis» of the Greek Byzantine and Western cultures, which underlies the spiritual potential of Ukrainian statehood; Fourth, a wide separation of conservatism (spiritual outlook and attitude) and narrow (political movement) values, where the latter qualifies as «right pluralism»; Fifthly, becoming not only as a historian of Ukrainian political thought, but as a historian of Ukrainian conservatism (evolution

of thought, typology, an analysis of the contribution of personalities, including V. Lipinsky, which has not lost its relevance today).

Key words: political history of Ukraine, liberal conservatism, synthetizm and right pluralism, «historical» and «non-historical» nation, political elite, cultural intelligentsia.

УДК 323.1(94.478)

**В. В. ДОБИЖА
О. В. КОЛЕСНИК**

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ВІННИЦІ В ПЕРІОД МАСОВИХ РЕПРЕСІЙ (1920-1930-і РОКИ)

На основі архівних документів та історичних джерел проаналізовано політику радянської влади стосовно культурних і релігійних цінностей міста Вінниці. Виявлені засоби боротьби радянської влади проти православної церкви та її служителів. Досліджено політику тоталітарного управління, зневагу до історичних, культурних і національних традицій. Окремо описано та проаналізовано форми масових репресій проти духовенства і вірян.

Ключові слова: церква, влада, репресії, духовенство, розстріли.

Добижа В. В., Колесник А. В. Религиозная жизнь Винницы в период массовых репрессий (1920-1930-е годы)

На основе архивных документов и исторических источников проведен анализ политики советской власти по отношению к культурным и религиозным ценностям города Винницы. Обнаружены средства борьбы советской власти против православной церкви и ее служителей. Исследовано политику тоталитарного управления, пренебрежение к историческим, культурным и национальным традициям. Отдельно описаны и проанализированы формы массовых репрессий против духовенства и верующих.

Ключевые слова: церковь, власть, репрессии, духовенство.

© ДОБИЖА Василь Валерійович – кандидат політичних наук, доцент кафедри правового регулювання економіки і правознавства Вінницького навчально-наукового інституту економіки Тернопільського національного економічного університету

© КОЛЕСНИК Олександр Володимирович – викладач Вінницького коледжу економіки і підприємництва Тернопільського національного економічного університету